

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili IV (2014)

Franciszek Apolinary Rudol

(1921–1993), ps. „Franek”, „Franuś”, „Chrzanowski”, „Orłowski”, „Chwastek”, członek ZHP, MW, SN, NOW-AK

Urodził się 9 II 1921 r. w Chrzanowie jako syn Franciszka, urzędnika państwowego i Marii z domu Brożek. Na przełomie 1922/23 rodzina przeniosła się do Krakowa, tam w wieku 6 lat został zapisany do Szkoły Podstawowej im. św. Jana Kantego, po której ukończeniu rozpoczął naukę w Gimnazjum im. ks. Hugona Kołłątaja. W klasie 3 zapisał się do drużyny harcerskiej, działającej przy szkole. Drużynowym był jego kolega Jerzy Paluch, on zaś skarbnikiem, przeszedł też kurs zastępowych. Harcerstwo wykształciło u niego takie cechy jak honor i miłość Ojczyzny. W 1938 r. ukończył 4 klasy gimnazjum, zdał małą maturę, następnie do wybuchu wojny kontynuował naukę w Liceum matematyczno-fizycznym przy Gimnazjum im. ks. Hugona Kołłątaja.

W czasie walk we wrześniu 1939 roku jako junak Przysposobienia Wojskowego pełnił służbę wartowniczą w forcie, zgłosił się jako ochotnik do 20 pułku piechoty w Krakowie. Po krótkich walkach z Niemcami oddział wymaszerował na wschód, następnie rozproszył się na małe grupki. F. Rudol przez Niepołomice dotarł do Lwowa, gdzie został przydzielony do szkoły wojskowej dla małoletnich. Wkrótce potem oddziały niemieckie rozpoczęły oblężenie Lwowa. Pełnił służbę wartowniczą, brał udział w nocnych wypadach na stanowiska niemieckie. Po zajęciu miasta przez oddziały radzieckie po złożeniu broni dostał się do niewoli (28 IX 1939 r.), skąd uciekł w Lidzie, został złapany, a następnie skierowany do obozu jeńców wojennych pod Moskwą, w którym przebywał do XI 1939 r.

W XI 1939 r. w trakcie wymiany jeńców wojennych w Brześciu nad Bugiem został przekazany stronie niemieckiej i osadzony w Stalagu IVB w Norymberdze. Stamtąd został wysłany do pracy na stacji kolejowej w Magdeburgu. Kiedy zachorował na zapalenie płuc, przeniesiono go do sanatorium dla jeńców wojennych w Tangerhütte. Jako niezdolny do pracy został odwieziony pociągiem sanitarnym wraz z innymi chorymi do Warszawy, a następnie zwolniony do domu w V 1940 r. Wkrótce po dojściu do zdrowia podjął pracę w Krakowie jako stróż w składzie mebli.

We IX. 1940 r. spotkał drużynowego Jerzego Palucha ps. „Brzeski”, który poinformował go o działalności tajnych kompletów dla licealistów. Dzięki niemu został skierowany do tajnego kompletu, ukończył 2 klasę liceum matematyczno-fizycznego, a następnie złożył w VII 1941 r. maturę w mieszkaniu kolegi Jerzego Posłusznego

przy ul. Kotlarskiej. Kompletly odbywały się w mieszkaniach uczniów, m.in. u Szczęsnego Zachuty, Zdzisława Wolańskiego, Jerzego Posłusznego, Gronusia i Franciszka Rudola. Na tajnych kompletach zaprzyjaźnił się z Gronusiem, który należał do konspiracji. Wkrótce został wprowadzony do NOW w Krakowie przez znajomego Gronusia, w III 1941 r. zaprzysiął go „Wysociński” – komendant OK NOW – mjr Władysław Owoc, zapoznał go też z celami organizacji. F. Rudol „Chrzanowski” został przydzielony do referatu propagandy, do jego zadań należało rozprowadzanie czasopisma „Walka”, redagowanego w Warszawie przez Stanisława Piaseckiego. Pilnował lokali, w których odbywały się zebrania organizacyjne. Udostępniał swoje mieszkanie przy ul. Filareckiej na zebrania i odprawy komendy OK NOW, organizowanych też na Plantach, na łące lub w dawnej bożnicy przy ul. Bocheńskiej. Na zebrania przychodził cały sztab komendy OK NOW, m.in.: „Paweł”, „Horodyński”, „Dłuski”, „Horawski”, „Okulicki”, „Śliwiński”, „Leliwa”, „Borowy”.

Do organizacji NOW „Chrzanowski” wprowadził swojego kolegę drużynowego Jerzego Palucha „Brzeskiego”, który dostał od „Wysocińskiego” polecenie zorganizowania oddziału partyzanckiego (był ppor. rezerwy), mającego rejestrować przemieszczanie się oddziałów niemieckich i zorganizowania podchorążówki, co uczynił w krótkim czasie.

Po aresztowaniu Gronusia w 1941 r. stał się zaufanym „Wysocińskiego”, został jego adiutantem, znał jego miejsce zamieszkania, bywał u niego w domu w Łagiewnikach, poznał jego żonę oraz córki Janinę i Danusię. Wykonywał polecenia mjr. Owoca w sprawach organizacyjnych. W jego w domu znajdował się punkt kontaktowy, do którego przyjeżdżali ludzie z Warszawy, Tarnowa, Miechowa, Śląska, niektórzy z Krakowa. Jeżeli przybywał ktoś ważny, to zawiadamił „Wysocińskiego” i umawiał go z nim. Z polecenia „Wysocińskiego” jeździł do Warszawy po prasę konspiracyjną dostarczaną następnie do Ireny Makowskiej „Irki”, do której kontakt dał mu adwokat Tadeusz Mildner, piszący artykuły do tajnych gazetek wydawanych przez OK NOW. Z Mildnerem skontaktował „Chrzanowskiego” komendant OK NOW mjr W. Owoc.

Uczęszczał na kurs podchorążych NOW zorganizowany przez Jerzego Palucha ps. „Brzeski”, zajęcia odbywały się najczęściej na Skałkach Twardowskiego. Po kilku tygodniach trwania kursu w 1942 r. nastąpiła wsypa, aresztowano Jerzego Palucha, Jerzego Posłusznego i całą jego drużynę. Rudolowi udało się zbiec, poszukiwany przez gestapo, przyjął ps. „Orłowski” posługiwał się kenkartą na nazwisko Chwałstek. Przez pewien czas ukrywał się u kolegi Szczęsnego Zachuty na Ludwinowie w starym wapienniku, przestał pracować. Kiedy jego ojca Niemcy wyrzucili z mieszkania, przeniósł się na Wolę Duchacką. Przez członków Komendy OK NOW był nazywany „Franuś”, chociaż nie był to jego pseudonim.

17 maja 1942 r. wpadł w kocioł, kiedy wychodził z paczką prasy konspiracyjnej. Aresztowany przez gestapo, został osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich. Przeszedł tam 6 przesłuchań, w trakcie których był bity do utraty przytomności, stracił zęby, przez pewien czas cierpiał na zaniki pamięci. Poza nim we wspomnianym

kotle aresztowało gestapo Irenę Makowską „Irkę” i Władysława Trębickiego. Nie wydał nikogo, przyznał się tylko do czytania „Walki” otrzymywanej od Granusia. W celi przebywał ze Stanisławem Weidelem, Józefem Mielnerem, Karolem Kadełką. W więzieniu przebywał 8 miesięcy, następnie został wysłany do obozu w Auschwitzu (1 miesiąc na kwarantannie), potem kolejno do obozów w Sachsenhausen, Oranienburgu, Buchenwaldzie i Lipsku. W latach 1943–1944 pracował w fabryce samolotów Heinkel w Oranienburgu-Berlinie jako ślusarz, 1944–1945 w zakładach Messerschmitt w Lipsku, również jako ślusarz. W III 1945 r. więźniów z obozu w Buchenwaldzie ewakuowano i od IV do V pędzono dziesiątki kilometrów w zimnie i głodzie do KL Lipsk. Z 2000 więźniów przeżyło tylko 300.

10 maja 1945 r. Armia Czerwona wyzwoliła obóz w Lipsku. Miesiąc później F. Rudol powrócił do Krakowa, znalazł się na Oddziale Opieki Społecznej, przeniósł się z Woli Duchackiej na ul. Tatarską. We IX 1945 r. podjął studia w Akademii Górniczej na Wydziale Hutniczym, prowadził drużynę harcerską przy Gimnazjum im. Kołłątaja, gdzie pracował jako nauczyciel gimnastyki i instruktor organizacyjny. Brał aktywny udział w życiu harcerskim, był komendantem XVI drużyny w I Hufcu. Po roku wycofał się z pracy w szkole ze względów zdrowotnych.

Po przyjeździe do Krakowa spotykał się z córkami ppłk. Władysław Owoca „Pawła”, a jego samego odwiedzał często w mieszkaniu po zwolnieniu z więzienia WUBP. W. Owoc „Paweł” po zwolnieniu z więzienia podjął pracę organizacyjną w OK NOW-NZW. Jesienią 1945 roku płk. Owoc zapoznał Rudola z Janem Szponderem „Janusz”, który przygotowywał kronikę i któremu na jego prośbę przekazał spisane swoje wspomnienia z działalności w NOW. Rudol nie przyjął propozycji pracy konspiracyjnej złożonej mu przez „Janusza”, chociaż spotykali się w AG, gdzie obaj studiowali. Po zakończeniu wojny nie ujawnił się ze swojej działalności w NOW, co przeciw niemu wykorzystał WUBP w Krakowie.

Ppłk. Owoc po swoim wyjeździe (przez zieloną granicę) do Francji w 1946 r. utrzymywał z Rudolem kontakt listowny. W 1947 r. Rudol starał się o wyjazd na studia za granicę. W meldunku dla WUBP w Krakowie „Andrzej” Jan Szponder donosił, że Rudol ma zamiar nawiązać kontakt bezpośredni z W. Owocem. W związku z powyższym Rudolowi uniemożliwiono wyjazd. Na podstawie materiałów „Andrzeja” została założona sprawa przez Wydział III WUBP w Krakowie na Franciszka Rudola.

Ukończył studia w AGH w XII 1949 r. jako inżynier metalurg, egzamin dyplomowy złożył w XI 1950 r. Podjął pracę jako technik (1 III 1949 r.), a następnie jako inżynier metalurg w Zakładzie Budowy Maszyn i Aparatury im. Zieleniawskiego w Krakowie. 24.I 1951 r. otrzymał nakaz pracy w Zakładach Mechanicznych w Elblągu. Dyrekcja i Komisja Żeliwa Modyfikowanego poczyniły starania w Departamencie Kadr w celu anulowania nakazu pracy w Elblągu.

Aresztowany przez WUBP w III 1952 r. „na podstawie kompromitujących materiałów, jako nieujawniony adiutant Komendanta OK NOW Owoca Władysława”, 30 V 1952 r. podpisał zobowiązanie agenturalne jako informator i przyjął pseudonim

„Orłowski”. Został zwerbowany na podstawie kompromitujących materiałów¹. Był wykorzystywany przez WUBP m.in. do prowadzenia korespondencji z ppłk. Władysławem Owocem, który po kilku listach zorientował się, pod czym nadzorem prowadzi z nim korespondencję i urwał ją 9 XII 1953 r. Naczelnik Wydziału IV Departamentu III MBP ppłk Borejsza w piśmie do Naczelnika Wydziału III WUBP w Krakowie postulował zbliżenie „Orłowskiego” do Adama Hadingera, co do którego istniało przypuszczenie, że utrzymuje korespondencję z Owocem. Został wykorzystany do rozpracowania adwokata Tadeusza Mildnera, składał liczne meldunki poświęcone jego poglądom politycznym, sytuacji materialnej, kontaktom towarzyskim. Kierownik Sekcji I Wydziału III por. Mieczysław Kotyna w jego charakterystyce z 15 V 1955 r. postawił wniosek o przerejestrowanie Rudola w kartotece sieci i ustalenie w myśl planu operacyjnych przedsięwzięć do pracy agenturalno-grupowej „Uciekinier”². 22 III 1956 r. referenci Sekcji I Wydziału III KWMO w Krakowie (SB) Jacek Sitarz, Józef Mielecki, Marian Nowicki pisali o nim: „Do pracy chętny, szczery, systematycznie wykorzystywany do pracy agenturalno-grupowej, kryptonim «Uciekinier» założonej na kontakty Owoca, u których posiada zaufanie”³.

Po przemianach październikowych kategorycznie odmówił dalszej współpracy z SB, twierdząc, że nie pozwala mu na to jego sumienie. W dniu 17 I 1958 r. wyeliminowano Franciszka Rudola z sieci agenturalnej z powodu odmowy dalszej współpracy. Od 1 III 1955 do 17 II 1976 zatrudniony był na Politechnice Krakowskiej jako adiunkt w Instytucie Materiałoznawstwa i Technologii Metali na Wydziale Mechanicznym. Poświęcił się pracy naukowej, uzyskał stopień doktora, następnie doktora habilitowanego. W 1970 r. zgłosił wraz z Leszkiem Solskim wynalazek w urzędzie patentowym z dziedziny górnictwa, ogłoszony w „Wiadomościach Urzędu Patentowego” z 1973 roku. Za zgodą rektora Politechniki Krakowskiej odszedł w 1976 r. na Politechnikę Świętokrzyską w Kielcach, tam otrzymał tytuł profesora i pracował do emerytury.

Zmarł 22 lutego 1993 roku w Krakowie, gdzie został pochowany.

Protokoły przesłuchań podejrzanego Rudol Franciszka przez Sitarz Jacenty oficera śledczego WUBP w Krakowie z 30 V 1952 i 6.VI. 1952, 075/30, t. 1, IPNKr, s. 28–39; z 30 V 1952, s. 31–33; z 6 VI 1952, s. 34–37; Wyciąg z doniesienia Orłowski z 5 IX 1952, IPNKr; Orłowski, 075/28, t. 16, IPNKr, s. 1; Teczka Rudol Franciszek „Orłowski”, 009/5740, paczka 394, IPNKr, s. 1–257; Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego dla Naczelnika Wydziału IV Dep. III MBP w Warszawie, Kraków 15 V 1953, 075/30, t. 7, IPN-Kr, s. 86, 88; Plan operacyjnego rozpracowania byłego działacza endeckiego NOW adwokata Mildner Tadeusza, Kraków 11 V 1955, 010/8723, t. 2, s. 1–21; Protokół przesłuchania podejrzanego Borowski Eugeniusz „Leliwa” przez Sitarz Jacek oficer śledczy WUBP w Krakowie,

¹ Rudol Franciszek „Orłowski”, Kwestionariusz agenta informatora, 009/5740 paczka 394, IPNKr, s. 8, 16, 229.

² Tamże, s. 192, 229.

³ Sprawa obiektowa kryptonim „Wisła” dotycząca byłych członków SN z terenu województwa krakowskiego, Informacja Sekcji I Wydziału III po zagadnieniu endeckim, Kraków 22 III 1956, 075/29/9, IPNKr, s. 245.

Kraków 24 IX 1953, 075/30, t. 8, s. 89; Borowski Eugeniusz, 010/7749, t. 2, IPNKr, s. 9; Szponder Jan, 01224/447/Jacket, BU IPN w Warszawie, s. 30; Sprawa obiektowa kryptonim „Wisła” dotycząca byłych członków SN z terenu województwa krakowskiego, Informacja Sekcji I Wydziału III po zagadnieniu endeckim, Kraków 22 III 1956, 075/29/9, IPNKr, s. 245; W. Owoc, *Krakowska Narodowa Organizacja Wojskowa – wojna i konspiracja*, Paryż 1977, s. 22; „Wiadomości Urzędu Patentowego” nr 1 z 28 II 1976.

Tomasz Jan Biedroń